

„Köztük van a költészet”

Kemény István: *Nilus*

Budapest, 2018, Magvető Kiadó

Folyamversek, de nem csak versfolyamok, Kemény István ezúttal is precízen szerkesztett. Legutóbbi megjelent könyve (*Lúdbőr*, 2017) esszégyűjtemény, ott is hasonlóan meg van komponálva a kötet felépítése, tematikák és szituációk határozzák meg a szövegek sorrendjét. A *Nilus* versei is így kerülhettek egymás mellé, a nyitó és záró vers keretezte szövegkorpuszba.

Film ez a kötet, forgatókönyve van. Nyit a Dunával és zár a Nílussal, még pontosabban a Nílus deltáját (meg persze a Duna deltáját is) megjelenítő sortördéssel. Nem tud nem eszembe jutni, hogy ahol végződik a vers, ott kezdődik a tenger. „Csoda” – ez az utolsó szó a kötetben és a „deltában is”. A tengerhez jutás talán a csoda? Vagy az az út maga, amíg eljut odáig a víz, vagyis a költő, versbeszélő, olvasó? Ráadásul ez a kötetzáró szó, ez a csoda az oldal bal sarkában áll, folytatást ígérően, oda, mellé még jön majd valami.

A versek maguk is hullámművek, nem minőségükben azok, mint ahogy a meder alapvetően állandó, hanem eszközeikben mutatnak a Keménytől megszokott mód változatosságot. Rövid, akár egy-, kétsores szöveg (*Kérdés, Régi vita szilánkjai*, illetve a *Legalsó sor* című egysoros (!) képvers) és oldalakon át hömpölygő versfolyam (*Esti kérdés P. Gy.-hez*) egyaránt akad a kötetben. Van, amelyiknél – a tőle ismert módon – érdemes komolyan venni, hogy nem komoly semmi, legalábbis ezen a hangon szól, a következő minimum dúdolható dalként (ballada, sanzon, blues) olvastatja magát (*A leglassúbb tevé tánca*).

Eközben Kemény vissza is utal, ha kell. Előhossa például az életmű korábbi, bizonyos értelemben már klasszikussá vált

szövegét, a *Kétszer kettőt*. Az *Élőbeszéd* (2006) kötetben ez volt olvasható: „Kétszer kettő az négy. / Ha sosem mondom el – elfelejtik. / Ha túl sokszor mondom: nem hiszik el.” Az akkori kötetzáró vers zárlatként pedig így szólt egyes szám első személyben: „Kétszer kettő pedig négy.” / Ha sosem mondom el – elfelejtik, / ha túl sokszor mondom – nem hiszik el. / És gúnyolódni tilos.”

Most, egy évtized elteltével, már végképp nagyon minimális reménykedéssel így: „Kétszer kettő az négy, mondtam, de kiröhögtek. / Az ÚJKOR VÉGE táblát ásták be a földbe.”

Az újkor vége egyszersmind a felvilágosodás korának végét jelenti, ami nyilvánvalóan nem most érkezett el (talán valamikor akkor, amikor egy magyar költő azt mondta, hogy „a kétszer kettő józansága hull rám”). Semmi esetre sem most lett egyértelmű, hogy vége van, inkább a vég kimondása hangsúlyos itt. A földbe vert tábla biztos lábakon állva hirdeti, vége. Valahol máshol, más korban keresendők a megoldások, ha vannak. Kemény költészetének, költői gondolkodásmódjának egyébként is alapvető váza, szerkezeti eleme a történelem, az emberiség mint egyén és közösség szétartó, mégis közös története. A *Patai második éneke* című versben konkrétan is megfogalmazódik: „Én fogom tanítani a történelmet. // Tárgyunkról tudni kell, hogy korrupció, / és kivételektől hemzseg: / hogy megvegyék kilóra őket, csak azt várja mindegyik.” Ezt a személytelenítést a folytatásban így fordítja vissza: „...vannak emberek is, / akik úgy csapják be a tényeket, ahogy nem szégyellik...” A „történelemtanár” a vers

végén egyrészt egyenesen a hallgatóság tudomására hozza, hogy „mint azt más forrásokból / már bizonyára tudják, / nincs igazság”. De a történelemtanár az is, aki visszatérve a legelején megfogalmazottakra, azzal fejezi be a „székfoglalót”, hogy „egy szó, mint száz, az igazságot / fogjuk keresni. És ne is húzzuk / tovább az időt, vágjunk bele.” Nem is lehetne másképpen, nem is illik másképpen.

Az igazságkeresésből – amire, szintén a fent idézett versben, azt mondja a versbeszélő, hogy „az igazságkeresésre lettem kiképezve” – Kemény a maga lírai módján alaposan kiveszi a részét. A *Nílus* szövegei, minden személyességükkel együtt, messzemenően közéleti, közérzeti versek. Cselez a költő, a mikrovilág folyamatait ábrázolva sok esetben törbe csalja az olvasót, kezdésnek máris a *Rakpartos balladával*, ezzel a hangulatában Kántor Pétert (és más, egyéb élő klasszikusokat) idéző, egyszerűnek tűnő, dallamos szöveggel. A kedélyes(nek tűnő) hangvétel a nagyon is komor helyzeteket is képes megjeleníteni. Válságtáb, műtét, halálmintás nap, gazember, ezek mind-mind a Rakpartban, a rakpart körül. Ezek megírása, rögzítése közben a feloldások is megjelennek: isten-élmény, barna vizsla, égbolt, barátok. Nincs elzárva sem egyik, sem másik a verset író tekintete elől, a vers mindent be képes fogadni, illetve így képes a beszélő magából is mindent kiadni. Így nyer értelmet a cím is. A szöveg nem pusztán egy jól dúdolható (mondókaszerűen olvasható) versként, hanem (lírai) elbeszélésként hangzik fel, benne a XX. századi balladákat megidéző módon ott a szerző lelkiállapotának tükröződése.

Hasonlóan jár el Kemény az ajánlott, művészbáratainak címzett szövegekben. Az egyedít megszólítva az általánost is hívja. Amit lát és láttat, attól az ajánlás mint címke nem eltávolít, épp ellenkezőleg, ha már egy olvasó biztosan van – maga a címzett –, a kötetet forgatónak még inkább bátorsága támadhat behelyezkedni egy-egy történetbe. Magára vonatkoztatni

a felhangzó szavakat. A versek a beszélőtől indulnak és legtöbb esetben oda is térnek vissza, de közben rengeteg helyen és helyzetben megfordulnak, szereplő lehet bármi, ami a költő keze ügyébe kerül. A *Nyilas Attila ötvenedik születésnapjára* című versben szó szerint is megkapja az olvasó a költészet mibenlétére vonatkozó megállapítást: „ilyenek a titkos kincsek / köztük van a költészet is / patroklosztól don quijotén / át egy női irhabunda- / javíttatás történetén / keresztül egy szerelemről / és annak az elmúltáról / és egy derék szücsmesteren / keresztül a szeretetről” és így tovább. Minden, illetve bármi beemelhető a költészetbe, ez minden olvasónak jó hír.

Ugyanígy a leginkább metaforikus szövegekben, például a kötet egyik nagy vers-teljesítményében, *A leglassúbb teve tánca* címűben. Kemény mintha gyerekverset írna, felrajzolt és szépen kiszínezett nagy képpel, a feszültségkeltés pontosan adagolt pillanataival és a várt és megérkező feloldással. Költészetértelmezés ez is, és talán még annál is több, régen, mikor még ilyesféle kifejezések nem mentek ki a divatból, létértelmezőnek mondták az ilyen típusú, mélységű és pontosságú szövegeket. Az események tevék, az élet egy karaván, halad, a tömegtől (karaván) nem látszanak az események (tevék), mindenki csak a karaván felől értelmezhető egészen addig, míg valaki (egy teve, azaz esemény, azaz önálló entitás) megváltozott viselkedésével ki nem lép a tömegből, és el nem kezd valami egészen mást csinálni. Hogy végül megölik-e, az a versből nem derül ki, mindenesetre ez az első reakció, a kiiktatás gondolata. Az irigysége, hiszen a különbözőség végzetes lehet a jól megszabott módon működő egészre nézve. A leglassúbb teve tánca azonban az időbe rekesztve most is zajlik, ez a pillanat örökké is tarthatna akár. Kemény István ebben a versben és a kötetbeli méltó párjában, a *Hipnoterápiában* egyrészt a művészet – a költőien lakozás általa oly sokszor, legplasztikusabban a *Költészet megkopasztása lúdbőrig*

című esszéjében megénekelt elengedhetetlen fontosságáról, másrészt az ilyen típusú létbátorságot kísérő kihívásokról beszél.

Míg az éneklő-táncoló szubjektum csak a pillanatban tartható biztonságban, hisz következőkben kíméletlenül halad majd tovább a menet, a *Hipnoterápia* „ön”-ként megszólított főszereplőjéről megtudjuk, hogy tárgy- és időszerűen mi volt és van a világban.

„Ön most szomorú” – hangzik a(z ön) megszólítás. „Nem végtelenül, / csak nagyon-nagyon.” Nem spleen ez, nem is egyszerű szomorúság vagy még kevésbé valamifajta értelmiségi álsíralom. Rezignáltnak sem mondható, hiszen önmagában a terápia gyógyulást helyez kilátásba. Ezzel szemben a múlt eseményeiből leszűrt tapasztalatok, a következtetések és a talált összefüggések büszkévé tehetik a gondolkodót, boldoggá nem. A *királynál* című Kemény-kötet emblematikus nagy versében (*Remény*) csalódott, lemondó, mégis erőteljes hangja visszhangzik itt, abban a vershelyzetben jóst keresett, és Istenre talált a beszélő, a *Hipnoterápiában* a múlt elemzése közben hasonlóan jár: a számtalan méltatlan és még méltatlanabb helyzet után, mikor végre egyedül lesz, és szabadnak mondhatja magát, egy tengerpartra gondol. És ott „a két gyerekre gondol, akiket / tengerparton Szent Ágoston talált, / amikor napi ideges sétájára / kirobogott, tűnődni a létező / legegyszerűbb világmodellen, / a Szentháromságon, amit nem értett, pedig ő állította fel”. A legendában a kisgyermek egy kagylóval

egy maga ásta gödörbe meri át a tengert, mire a közben a Szentháromságon gondolkodó Ágoston megjegyzi, hogy az lehetetlen. A gyermek történetbeli válasza kemény: előbb végzek vele, mint te megértenéd, amin gondolkodsz. Ami válasz logikusan igazolható. Elméletileg lehetséges a tengert kimerni, a lehetőségességet nem befolyásolja, hogy mindez időben meddig tartana, míg a Szentháromság titkát megérteni, vagy, és itt visszatérünk a vershez, a történelem minden összefüggését, benne az ember minden motivációját, a jövőt és a jelen nagy kérdéseit teljességgel megismerni: lehetetlen. „Szent Ágoston, ...aznap, / mint egy költő, úgy örült a gondolatnak, / hogy a világ egy lukba merhető” – mondja a hipnoterapeuta, majd szigorúan le is zárja a megmenekülés résnyire nyílt kapuját: „De ön szomorú. Önnek nincs feloldás” – mondja, visszatérve a vers indulásához. „De nem csalódott, nem dühös” már, „nem türelmetlen” és „nem is elégedett”. A szomorúságból erőt merít, és: locsolni kezd.

„Nyugodj meg Nílus, megtetted a dolgot” – ez már a kötetzáró nagy versben hangzik el. A kötet ideje eltelt, a két nagy napszak, ahogy a két ciklus címe mutatja (*Délig, Estig*) véget ért, a záró verssel az éjszakához érünk. Befejezéshez viszont aligha. „Örülj egy kicsit”, mondja még, „mert most már / Nílus is maradsz, / a sós vízizig kitartó”.

Az olvasó sokkal könnyebb helyzetben van, ha ki akar tartani, mert neki van ehhez segítségként egy újabb kiemelkedően jó Kemény-kötete.

Nagygéci Kovács József